

Б. С.

Залучане
і Всеруска
культура

0610

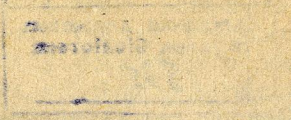
~~00000~~

М. С.

~~2184~~

Б. С.

[Онишкович]

ГАЛИЧАНЕ І ВСЕРУСКА КУЛЬТУРА

La Lustron

Львів. Библиотека
АН. УРСР

ЛВІВ, 1938

ТЗ(Рук 331/0-7)

Львівська державна
наукова бібліотека

1385

Вопрос, що дала наша Галичина общерускій культурі, які цінности внесли сини Галича в скарбницю общеруского духа, нас галичан повинен сильно і всесторонно цікавити і інтересовати; але у нас рідко говориться і пишеться на згадану тему, що, в свою очередь, создає свідоме чи несвідоме переконане, що Галицка Русь нічого не внесла в скарб общерускої культури. Думати так, однако, було ошибочно і несправедливо. Правда, в порівнянню з другими рускими землями, хочби нпр. з полудневою Русью (Гоголь, Короленко, нині Зоценко і многі другі) Галицка Русь дала всерускій культурі без порівняння меньше, але все таки не не дала нічого.

Если Галичина не розвила у себе великих цінностей духа, если не засіяла ореолом знаменитого на цілий світ імени писателя, артиста чи ученого, то причин того явища треба шукати не в браку у руских галичан спосібностей, але в соціяльних, національних і політичних умовах життя в Галичині на протязі довгих

2184
безпросвітних століть. Треба твердо пам'ятати, що Галичина, як ніяка друга область рускої землі, розвивалася і жила в дуже тяжких умовах. Она була тереном постійної боротьби чужих факторів, від ряду століть она була театром гри противних їй і воєвожих сил. В таких умовах треба було думати о тім, як сохрании себе, свій язык і свою віру, а не о тім, щоби закритися в затишних кабінетах і спокійно працювати над великими научними чи літературними питаннями.

Коли кинути оком на історію Галичини, то видится, що від довшого часу она була тереном заїлої боротьби, а навіть війни і то не на життя а на смерть. А в часі війни, як то знали уже давні римляне — „музи мовчат“, т. е. не розвивається наука, література і іскусство.

Єсть еще одна причина, котра не дала можности Галичині виявити в повній мірі своїх богатих духовних задатків, не розрішила їй виплисти на більше широкі води. Причина та лежить в тім, що Галичиною ніхто з культурної і наукової сторони не інтересувався. Галичиною сильно інтересувалися тільки з політичного боку, стремячись всіми силами затерти їй національне лице. Духовими

же її цінностями майже ніхто не інтересується, бо то не було нікому потрібне, а навіть було шкідливе.

Все то, в результаті, создає переконанє, що Галичина з культурної точки погляду нічого не дала всерускої культурі, а если так, то она не має права признавати культурне єдинство всего руского народа. Так думают не только народи чужі нам по крови і культурі, але так думают навіть наші українофіли, щоби таким образом укріпити свої саможитницькі позиції.

Чи направду Галичина нічого не дала всерускій культурі? Чи направду в Галичині не було людей, котрі не мали би ширшого всеруского значеня, а заслуги їх не виходили би поза узкі рамки регіональних інтересів? Ні, так оно не есть. Межи вірними синами Галича єсть цілий ряд людей, котрі если ще не заняли, то займут в історії всерускої культури почесне місце. Всеруска культура — то передовсім руска національна культура. А тимчасом сам принцип руского націоналізму, зістав був якраз созданий галичанином. По смутах, татарській неволі і нещасним роздробленю Руси на удільні княжества перший митрополит московській, Петр з над Рати, родом

з Галичини, кинув переконуючий клич — збирання „всея Руси“. І від него, галичанина, починається той період в історії рус. народу, в котрім московські князі витревало стреміли до зєдинення руских земель в одно ціле. Отже в історії рус. державного погляду і національно-політичних поглядів яко галузи всерускої культури, галичанин, митрополит Петр з над Рати, займає перше і достойне місце.

Пізнійше, коли в силу зовнішних умовій Москва не могла надовго свобідно і успішно розвиватись в культурнім напрямі, Львів з єго Ставропігіоном, побіч Кієва, довго був одиноким центром, з котрого промінювала просвіта на всю Русь, де било ключем руске національне і культурне жите, будуючи підстави для пізнійшого всеруского культурного розцвіту. Тут во Львові найшов пріют перший печатник рускій, Федоров, з печатні котрого розходилися квіги по всій Руси, тут вийшла перша славянска граматика на Руси М. Смотрицкого, тут вкінци була кузня полемічної церковної літератури, котра брала в оборону інтереси рускої Церкви.

Рік 1848 розбудив національну свідомість. І в тім то часі виступає

цілий ряд галичан, котрі для рускої культури і науки положили немалі заслуги. І варто тим людям придивитися, бо їх праця має велике значене для цілого руского народа.

Першим і zarazом знаменитим галицким ученим був Денис Зубрицький, котрий написав глибоко наукову „Історію галицко - руского княжества“. Історія та учила галичан прошлого свого народа і причинилася надзвичайно до розбудження, а передовсім укріплення національної свідомости серед галичан. Зубрицький указав галичанам, хто они і чії они діти. Рівночасно з Зубрицьким надзвичайно много працює Яков Головацький, поет, етнограф, фільольог, котрий одним з перших на Галицькій Руси занявся збиранем народних пісень. Пісні ті вийшли в 4 томах п. з. „Народні пісні Галицкої і Угорської Руси“, чим Головацький показав ученому і культурному світу душу простого галицкого народа, его поезію, горе і радість в ній. Дещо пізніше, як муравель, працює нині забутий цілковито нами Антоній Петрушевич, історик, фільольог і археольог, чоловік величезної ерудиції і знання. Петрушевичем, яко ученим, можемо сміло гордитись. Був він членом многих Академій Наук і наукових това-

риств, о нім найбільші учені висказуються з подивом і признанем. Любо́в его до книг і рукописей дали неоцінені овочі: в дарі галичанам Петрушевич зіставив около 20.000 книжок і рукописей першорядної історичної і культурної вартости. Найбільшим его трудом єсть „Сводная галицко-русская лѣтопись“.

Троха пізнійше на чоло галицко-руського умового життя висувається професор львівського університета, історик і археолог, автор многих цінних наукових трудів і довголітний сеніор Ставропігійського Інститута—Ісидор Шараневич. Шараневич майже всі свої сили посвятив історії Галицкої Руси.

В нинішнім році Галицка Русь провозжала на вічний спочинок непересічного свого історика—д-ра А. В. Копистянского, котрий то́же не мало вніс в глибше і лучше пізнане історії Галичини.

Ми вичислили галицко-руських учених, котрі неутомимою працею і любовю до руского прошлого вибилися на видний плян галицкого, а тим самим і взагалі руского наукового руху. Як видим, то були великі патріоти, глибокі уми, котрі тим більше стаються великими, що пра-

цювали часто в неможливих матеріальних і моральних умовах.

Але і в області художественній, особливо в області літератури, Галицька Русь сказала своє віске слово.

О скільки ходит о літературу, то Галицька Русь може похвалитися такими писателями старшого періода, як Устіанович, — автор ряда поезій і „Мести Верховинця“, як Вл. Луцик — автор знаменитих: „Зазульки“ і „Пісни життя“; як Вл. Хиляк — автор цілого ряда прекрасних оповідань з життя галичан і повісти п. з. „Шибеничний верх“; як Гушалевиц — автор „Підгірян“ і цілий ряд інших авторів, котрі лучші свої сили віддавали рускій письменности, рускому народові і рускій ідеї.

На драматичнім полі трудився Афанасій Полянскій, організатор галицько-руських аматорських театрів.

Найвизначнішим галицько-руським белетристом, котрий писав на чистім рускім літературнім язичі, був Залозецкій. Твори его найшли поклонників не тільки в Галичині, але і в Росії, де часть їх перший раз вийшла друком.

Руску публіцистку репрезентуют Марков, Мончаловскій і Бендасюк, автори цілого ряда статей і фельєтовів, опертих на глибокій ерудиції і прекрасних ідеях.

Мончаловського і Маркова могли би ним сміло позавидовати кращі редакції взагалі.

При кінці ХІХ століття виступає т. зв. 2-га галицько-руська трійця: Вергун, Яворскій і Глушкевич, знамениті поети, першорядні стилісти. Всі вони писали на чистім руским літературнім язичі. Їх стихи були широко знані в Росії.

Вергун і Яворскій—особенно послідний—не тільки поети, але першорядні учені, знатоки прошлого Прикарпатської Руси. Яворскій—то автор множества глибоких наукових праць, найлучший взагалі знаток старшої рускої церковної літератури. З глибокою аналізою фактів іде у него в парі надзвичайна стилізація, якої не стрінеш у найлучших учених фільольогів. І не диво, бо Яворскій—поет і учений, творець і робітник.

Треба еще згадати про Глібовицького і Ваврика. Глібовицький—то автор прекрасних літературних етюдів. Прекрасний рускій літературний язик его творів свідчить о повнім опанованю форми. Ваврик старається обхопити своєю творчестю всі області літератури, а рівночасно працює яко учений на поли гал.-руської письменности.

В області політичній Галичина має знаменитого, як на свій час і условія, вождя: Дудикевича, котрий, сміло можна сказати, доконав тихої безкровної революції в політичних і національних поглядах галичал, умів ім сформулювати отверто і різко їх національне „вірую“ і бути многі літа правдивим руководителем галицко-руського народа. Дудикевич для нас — то Петр Великій в мініатурі, надзвичайно даровитий організатор, прекрасний оратор і великого ума політик.

А Наумович? В історії руского народа і рускої культури Наумович всегда буде сіяти ярким блеском як ідеальний писатель для простонародя, великій его учитель, організатор і популяризатор науки. Мало хто з руских писателів і діятелів умів підійти так близько до простого народа, як Наумович, і в тім всегда буде лежати заслуга Наумовича. Правда, Наумович не создав ні великої повісти, ні знаменитих в європейськім масштабі оповідань. Але, оцінюючи творчества Наумовича, треба пам'ятати, що він для рускої культури зробив о много більше: він приготавляв ґрунт під зерна рускої культури, ґрунт порослий хвастами і в

тім напрямі добився несподіваних результатів.

Ми вичислили висше тільки найбільших і найвизначніших синів Галича, проходячи мимо цілого ряду тихих галицьких труженників на рускій культурній ниві. Але і тих немногих імен вистарчит, щоби признати, що Галичина свою лепту в скарбницю всерускої культури внесла, що она не була тільки консументом того, що создали великі таланти державної Руси, як то їй вороги закидають, що Галичина всерускій культурі все таки щось дала, а не не дала нічого...

Насувається еще питанє, порушене уже на початку нашої статі, чому Галичина в XVIII і XIX століттях відстала від розмаху руского культурного творчества? Чому вся тяжесть культурного творчества в згаданих століттях перенеслася на північний всхід руских земель?

Причини того суть ріжні. В той час, коли рускій всхід і руска північ жили в своїй хаті, Галичина томилася в німецькій Австрії, котрій не на руку був рускій дух і рух. І тому іменно всі великі галицькі уми не мали можности спокійно віддатися своїй улюбленій праці. Всі вони, без ріжниці професій, були передовсім

общественними робітниками, що стояли на стражі руского імени. Они передовсім мусіли бути борцями за свою ідею, учителями народа, указувати ему, як сохрняти своє імя, боротися з закусами ворога і всіми силами протиставлятися ему. Звідси на Галицкій Руси виступає загальне і нігде інде не спотикане явище: нема в ній поета, писателів, учених, котрі одночасно не були би політиками, або принаймьне общественними робітниками, які переважну часть своїх сил, часу, здібностей, часами против своїх наклонностей, віддавали борбі за руске імя. І то являється причиною, що в послідних часах Галичина культурно від державної Руси відстала, що першенство в тім відношеню взяв рускій всхід.

А там було інакше. На величезних просторах від Ледовитого океана по каменні ланцюхи Кавказу, від Балтійского моря по Тихій океан були інші условія життя. То, що галичанам перешкоджало стати великими писателями, ученими, поетами, т. є. руске імя, там як раз було найкрасшою, найвірнійшою дорогою вибитися вверх. Рускій державний поет — був тільки поетом, учений тільки ученим, бо існував поділ

праці, бо державну чи національну роботу робили другі, яких було много. В спокою, в ненапруженій атмосфері, маючи піддержку своєї держави, великі таланти відразу вибивались, не тратили сил на національну боротьбу, яка галичанам відбирала послідні соки.

І то власне кождий рускій мусити мати на увазі, коли схоче безпристрастно оцінити нас, галичан, на фоні рускої культури.

Під кінець треба би було еще, признавши що і галичане внесли свою лепту в скарбницю всерускої культури, застановитися над тим, чи галичане не внесли чогось оригінального, питомого в скарбницю рускої культури? Другими словами, подумаймо, чи руска державна культура, творена найлучшими синами державної Руси, така сама як всеруска культура, творена всіми рускими народами і племенами?

Характерною чертою галицької культурної лепти єсть далеко розвинений і ясно сформулований націоналізм.

Руска державна культура, т. є. література, іскуство, наука — передовсім загальнолюдські, або партійні галицько-руска наука, література, взагалі культура — глибоко національні.

Другими словами—русских державних, писателів, учених, артистів інтересували вопросы соціального і державного характеру, они боролись за права чоловіка взагалі, або права чоловіка після певної партійної рецепти, назагал не звертаючи уваги на національні вопросы, котрі були їм чужі. Тому для „собиранія всея Руси” руска державна культура зробила нічого, або дуже мало. Галичане же в тій області зробили о много більше, більше може, ніж на то їх скромні сили і возможности розрішали.

І тому колись той, хто буде писати історію не „Государства російскаго”, але історію руского народа, хто вкінці займеться історією не рускої державної, но всерускої культури не буде міг не звернути уваги на Галичину і на то, що галицко-руські уми для всеї Руси зробили. Їм буде напевно віддане перше, або одно з перших місць в історії розвитку руского націоналізму, яко прояву всерускої культури.

Впрочім зрозуміли то уже немногі. Найкрасше зрозумів то рускій учений, професор московского університету Аристов, котрий ціле своє життя посвятив дослідям над галицким і взагалі карпаторуским життям, его

культурою, а передовсім наукою і літературою, інформуючи всіх руских о нас. Ось як висказується той глибокій знаток рускої державної і нашої літератури про нас і про наші заслуги для всерускої культури.

„Жизнь есть борьба и такую, порой неравную, но упорную, поистинѣ героическую борьбу вели карпаторусскіе писатели, неизмѣнно вѣря в торжество національной идеи над чужою, иноземною силою. Поэтому жизнь и творчество писателей Карпатороссіи имѣють такое воспитательное значеніе для русскихъ читателей ихъ ближайшей родины и поучительны для всей необъятной Россіи, ибо эти мирные дѣятели литературы и науки являются свѣточами общерусской національной культуры“.

Если будем памятати о тім, що ми, галичане, внесли в скарбницю всерускої культури і що про нас сказав професор Аристов, то не будем стидатися скромної ролі, котру ми відіграли в історії і будованю всерускої культури. Напротив — ми можемо тільки гордитися нашою лептою, ми можемо радоватись, що Галичина мимо невзгод і переслідовань, мимо постійної борби за своє ім'я і душу, церков і кожний клаптик

прадідівської землі потрапила відблати удари ворога, а рівночасно видати таких людей, як Зубрицький, Голосвацький, Дідицький, Гушалеви́ч, Петрушеви́ч, Шараневи́ч, Залозецький, Устіянович, Полянський, Вл. Луцик, Вл. Хиляк, Вергун, Явський, Глушкевич, Дудикевич і мно́гі-мно́гі інші.

Ми дали мало, то правда, але ми дали здорове зерно. Ми не сіяли куколю і хвасту, як наші заблудші братя, і не казали куколю, хвасту і полови, з браку лучшого сімени, уважати за здорове зерно. О тім повинні всі наші вороги пам'ятати, оцінюючи нас і наш рух, на тлі культурної праці всіх руских племен і на фоні всерускої культури.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Львівська державна
наукова бібліотека

1335

РМ 1335^y

Б. с.

Галичане
і Всеруска
культура